

1.

Αν ένα παιδί ζητά να του λες ξανά και ξανά το ίδιο παραμύθι, θα πρέπει να το κάνεις.

Για μερικά παιδιά, και μάλιστα πολύ περισσότερα απ' ό,τι φανταζόμαστε, ένα θέαμα θα μπορούσε να αποτελείται από μία μόνο σκηνή, που θα επαναλαμβανόταν επ' άπειρο.

Πολλές φορές κι ένας μοναχά ακροατής δε διαφέρει από ένα πολυάριθμο και ευγνώμον ακροατήριο. Δε θα χάσεις τον χρόνο σου.

Δεν είναι λίγες οι φορές που οι παλιές παραμάνες και οι χτίστες αποδεικνύονται πολύ καλύτεροι παιδαγωγοί από τους διπλωματούχους ψυχοτεχνικούς.

Και σε εμάς, τους μεγάλους, κάποιες φορές δε μας έρχεται να φωνάξουμε: *Bis*;

Κι άλλο, κι άλλο!

Όταν επαναλαμβάνουμε το ίδιο παραμύθι επ' άπειρο, είναι όπως όταν ακούμε την αγαπημένη μας σονάτα ή όταν διαβάζουμε το αγαπημένο μας σονέτο, είναι όπως με ένα γλυπτό, που αν τύχει και δεν να το δούμε, χάνει η μέρα όλα της τα χρώματα.

Σε όλες τις πινακοθήκες του κόσμου υπάρχει πάντα κι από ένας μανιακός που μένει κολλημένος σε έναν πίνακα.

Ο Άγιος Ιωάννης μου του Μουρίγιο στο μουσείο της Βιέννης, και τα αγαπημένα μου γλυπτά στην Κρακοβία, οι δύο Ριζιέ¹: *η Χειροτεχνία* και *η Τέχνη*.

Ο άνθρωπος, πριν κυλήσει εντελώς, δε συμφιλιώνεται με την αταξία των συναισθημάτων που βιώνει μες στη μέρα, αμύνεται...υποφέρει...ντρέπεται που διαφέρει από τους άλλους, που είναι κατώτερος όλων των υπολοίπων. Ίσως τελικά το ότι νιώθει ξένος είναι κάτι που το συνειδητοποιεί με πολλή οδύνη.

Γιάνους Κόρτσακ: *Ημερολόγιο του γκέτο*, σελ. 60-61

Μετάφραση: Φωτεινή Παπαρήγα

¹ Ο Τεοντόρ Ριζιέ (1841-1919) είναι πολωνός γλύπτης με ρομαντική διάθεση.

2.

Τα ημερολόγια είναι ένα θλιβερό και αφόρητο είδος λογοτεχνίας. Τι διαβάζεις; Πώς ένας καλλιτέχνης, ένας επιστήμονας, ένας πολιτικός ή ένας στρατιωτικός εισέρχεται στη ζωή γεμάτος φιλόδοξα σχέδια. Κάνει επίδειξη ισχύος, φέρεται προκλητικά κι αδέξια, διαθέτει μια εντυπωσιακή ικανότητα δράσης. Η άνοδος προχωρά: ξεπερνά εμπόδια, πολλαπλασιάζει τις σφαίρες επιρροής και συνεχώς πιο πλούσιος σε εμπειρίες και φίλους, βαδίζει σταδιακά και με μια διαρκώς μεγαλύτερη ευκολία προς τον στόχο που είχε θέσει εξ αρχής. Αυτό μπορεί να διαρκέσει δέκα, είκοσι ή ακόμη και τριάντα χρόνια. Μετά...

Μετά έρχεται η κούραση, ο ενθουσιασμός πέφτει, και, έστω κι αν συνεχίζει την ίδια πορεία από πείσμα, αυτό πλέον γίνεται με βήματα αργά, επιλέγοντας πιο εύκολους δρόμους, έχοντας την οδυνηρή συνείδηση ότι δεν είναι πια το ίδιο πράγμα, ότι δε δουλεύει αρκετά, ότι έχει ανάγκη τους άλλους και ότι το μόνο που του απομένει είναι να αποκτήσει μερικές λευκές τρίχες ακόμη και μερικές ρυτίδες στο άλλοτε λείο και ατρόμητο μέτωπο, ότι το βλέμμα αδυνατίζει, ότι το αίμα τεμπελιάζει, ότι τα πόδια τον πάνε, αλλά με πολύ κόπο.

Και τι να κάνεις; Έτσι είναι τα γηρατειά.

Μερικοί αντιστέκονται, αναβάλλουν την προθεσμία, ενεργούν όπως στο παρελθόν, καμιά φορά και πιο δραστήρια ακόμη, επιταχύνοντας τον ρυθμό τους από φόβο μήπως και δε φτάσουν στην ώρα. Για να προστατέψουν μάλιστα τους εαυτούς τους καλύτερα, τρέφονται με ψευδαισθήσεις, ή άλλοτε, επαναστατώντας, διακατέχονται από μια λύσσα ανίσχυρη. Κάποιοι άλλοι πάλι, λυπημένοι και παραιτημένοι, εγκαταλείπουν σιγά σιγά, κι έρχονται αντιμέτωποι με την προοπτική της σύνταξης.

3.

Σκοπεύω να απαντήσω σε αυτό το απατηλό βιβλίο που γράφτηκε από τον ψευδοπροφήτη. Αυτό το βιβλίο έχει κάνει τόσο κακό.

Τάδε έφη Ζαρατούστρα.

Είχα κι εγώ την τύχη να συνομιλήσω με τον Ζαρατούστρα. Τα σοφά του διδάγματα είναι όλο σοφία, αλλά τόσο σκληρά, τόσο ανελέητα. Εσένα, άμοιρε φιλόσοφε, σε οδήγησαν μέσα στους σκοτεινούς τοίχους και τα στενά κάγκελα ενός ψυχιατρικού ασύλου². Έχει γραφτεί χωρίς υπονοούμενα:

«Ο Νίτσε πέθανε από τη σύγχυσή του με τη ζωή: πέθανε τρελός.»

Εμένα, θα μου άρεσε να αποδείξω στο βιβλίο μου ότι πέθανε από μια οδυνηρή διάσταση με την αλήθεια.

Ο Ζαρατούστρα εμένα με δίδαξε κάτι άλλο. Ίσως επειδή έχω ευαίσθητο αυτί, ίσως επειδή μπόρεσα να τον ακούσω πιο προσεκτικά;

Παρόλα αυτά συμφωνούμε σε ένα σημείο: οι δρόμοι μας, τόσο ο δικός μου όσο και του δασκάλου, υπήρξαν το ίδιο δύσκολοι. Περισσότερες οι αποτυχίες παρά οι επιτυχίες, και οι δισταγμοί ουκ ολίγοι. Λοιπόν, τόσοσ χρόνος και τόσοι κόποι πήγαν χαμένοι; Όχι, χαμένοι δεν πήγαν, κατ' επίφαση μόνο.

Διότι, την ώρα αυτή του ύστατου απολογισμού, δε βρίσκομαι μέσα στη μοναξιά ενός δωματίου της πιο θλιβερής στον κόσμο κλινικής...αλλά ανάμεσα στις πεταλούδες, τα τζίτζικια, τις πυγολαμπίδες, ακούω τις συναυλίες των γρύλων και εκείνου του μικρού σολίστα, του κορυδαλλού, που τραγουδά στον καταγάλανο ουρανό.

Θεέ μου, σε ευχαριστώ για όλα αυτά, τα λιβάδια και τα πολύχρωμα ηλιοβασιλέματα, το βραδινό αεράκι που έρχεται να μας δροσίσει έπειτα από μια μέρα σκληρής κι εξαντλητικής δουλειάς.

Γιάνους Κόρτσακ: *Ημερολόγιο του γκέτο*, σελ. 22-23

Μετάφραση: Φωτεινή Παπαρήγα

² Ο Νίτσε πέθανε από γενική παραλυσία. Μετά το 1889, τη χρονιά της πρώτης του κρίσης, παρέμεινε για μικρό χρονικό διάστημα σε ψυχιατρική κλινική, έπειτα τον φρόντιζε η μητέρα του και μετά τον θάνατό της τον ανέλαβε η αδερφή του. Πέθανε το 1900.

4.

Τεμπέλης...σωστά. Δε μου αρέσει καθόλου να γράφω. Να σκέφτομαι όμως, ναι. Αυτό δε με δυσκολεύει καθόλου. Είναι σαν να λέω στον εαυτό μου ιστορίες.

Είχα διαβάσει κάπου:

«Υπάρχουν άνθρωποι που δε σκέφτονται, με τον τρόπο που κάποιοι άλλοι λένε: ‘Δεν καπνίζω.’»

Ε λοιπόν, εγώ σκέφτομαι.

Εν-δυο, εν-δυο. Για κάθε φτυαριά χρώματος, που καταφέρνω τσάτρα πάτρα να βγάλω από το φρέαρ μου, αντιστοιχεί και μια στιγμή χαλάρωσης. Δέκα λεπτά στοχασμού. Και δεν είναι που είμαι αδύναμος, επειδή είμαι γέρος.

Πάντα έτσι ήμουν.

Η γιαγιά μου, καθώς μου έδινε σταφίδες, με αποκαλούσε:

- Ο φιλόσοφός μου.

Φαίνεται ότι ήδη από εκείνη την εποχή την είχα μυήσει, σε μια συνομιλία μας που είχαμε τετ α τετ, στο τολμηρό σχέδιο που είχα να αλλάξω τον κόσμο. Θα έπρεπε ούτε λίγο ούτε πολύ να πετάξουμε το χρήμα. Πώς και πού θα το πετούσαμε, και στη συνέχεια τι θα κάναμε, δε νομίζω να το ήξερα τότε. Ήμουν μόλις πέντε χρονών και το πρόβλημα με βάραινε πολύ ενοχλητικά: έπρεπε να γίνει κάτι για να μην υπάρχουν πια βρώμικα, ρακένδυτα και πεινασμένα παιδιά, με τα οποία δεν είχες το δικαίωμα να παίξεις στην αυλή όπου, κάτω από μια καστανιά, μέσα σε μια παλιά μεταλλική μπομπονιέρα κείτονταν ο πρώτος από τα κοντινά μου πρόσωπα νεκρός και ένας πολυαγαπημένος φίλος: το καναρίνι μου. Ο θάνατός του μου αποκάλυψε το μυστηριώδες ζήτημα της εξομολόγησης.

Γιάνους Κόρτσακ: *Ημερολόγιο του γκέτο*, σελ. 28-30

Μετάφραση: Φωτεινή Παπαρήγα

5.

Αυτοβιογραφία.

Και βέβαια! Ένα βιβλίο για τον εαυτό σου, για τη μικρή πλην όμως λατρευτή σου ύπαρξη.

Μια μέρα, ένας κακόβουλος είχε γράψει ότι ο κόσμος είναι μια στάλα λάσπης που αιωρείται στο άπειρο, και ότι ο άνθρωπος είναι ένα ζώο που σταδιοδρομεί.

Γιατί όχι; Θα μπορούσες να το πεις κι αυτό. Βέβαια, θα ήταν σωστότερο να προσθέταμε ότι αυτή η στάλα λάσπης γνωρίζει τι είναι πόνος, μπορεί να αγαπά και να κλαίει, και είναι γεμάτη νοσταλγία.

Τώρα όσον αφορά τη σταδιοδρομία του ανθρώπου, αν την καλοσκεφτείς, μπορεί να σου φανεί ύποπτη, πολύ ύποπτη.

Έξι και μισή.

Ακούστηκε μια φωνή από τον κοιτώνα.

- Παιδιά, σηκωθείτε, όλοι στο μπάνιο!

Ξεκουράζω λιγάκι την πένα μου. Να σηκωθώ ή όχι; Πάει πολύς καιρός που δεν έχω κάνει μπάνιο. Χθες, βρήκα πάνω μου, σκοτωμένη αδίστακτα, με επιδέξιο ζούληγμα, μία ψείρα.

Εάν βρω χρόνο, θα γράψω μια απολογία για την ψείρα. Διότι η στάση μας απέναντι σε αυτό το όμορφο έντομο είναι αναξιοπρεπής και βαθύτατα άδικη.

Σε μια στιγμή παροξυσμού ένας ρώσος χωρικός είχε πει κάποτε: «Η ψείρα δεν είναι σαν τον άνθρωπο· δεν σου πίνει κι όλο σου το αίμα.»

Έχω γράψει ένα σύντομο παραμύθι για τα σπυργίτια που τάζα επί είκοσι χρόνια. Σκοπός μου ήταν να αποκαταστήσω αυτούς τους μικρούς κλέφτες. Ποιος όμως θα ήθελε να ασχοληθεί εμβριθώς με την άθλια ζωή μιας ψείρας;

Ποιος άλλος εκτός από μένα;

Ποιος θα είχε τη δύναμη να αναλάβει την υπεράσπισή της;

Γιάνους Κόρτσακ: *Ημερολόγιο του γκέτο*, σελ. 32-33

Μετάφραση: Φωτεινή Παπαρήγα

6.

Ανέκαθεν οι Εβραίοι που εμπορεύονταν στερεότυπα και κοινούς τόπους μού προκαλούσαν μίσος και αηδία. Έχω θαυμάσει την αξιοπρέπεια ορισμένων Εβραίων που έτρεχαν να κρυφτούν για να μην εκθέσουν τους φίλους τους πέρα από τα χαρακώματα.

Πώς να μη θυμηθώ τον αγαπητό «Βούτεκ», τον ενεργό εθνοδημοκράτη, να πίνει τον καφέ του και να ρωτά σχεδόν απελπισμένος:

- Πες μου, τι να κάνουμε; Οι Εβραίοι μας σκάβουν τον λάκκο.

Και τον Γκοντλέφσκι να απαντά:

- Είμαστε αδύναμοι: για ένα ποτήρι βότκα, πουλάμε τους εαυτούς μας σκλάβους στους Εβραίους.

Πώς να ξεχάσω τα λόγια της Μοσίνσκα:

- Τα δικά σας προτερήματα αποτελούν για μας θανατική καταδίκη.

Γωνία των οδών Ζελάζνα και Χλόντνα. Ένα αλλαντοπωλείο. Χυμένη σε μια καρέκλα, μια Εβραία μέσα στο λίπος δοκιμάζει ένα ζευγάρι παπούτσια. Στα πόδια της, γονατισμένος, ένας τσαγκάρης. Πρόσωπο μεγάλου μυστικιστή. Γκρίζα μαλλιά, μάτια όλο σοφία και καλοσύνη, φωνή βαθιά και σοβαρή: αυτά τα χαρακτηριστικά προδίδουν μιαν απύθμενη παραίτηση.

- Μα σας είπα ότι αυτά τα παπούτσια...
- Κι εγώ σας λέω ότι θα σας μείνουν για τη γυναίκα σας. Εάν θέλετε να είστε σωστός τσαγκάρης, οφείλετε να γνωρίζετε. Πώς σας φαίνεται η πατούσα μου;

Και του κουνάει την πατούσα μπροστά στη μύτη, ακουμπώντας την σχεδόν.

- Στραβός είστε; Δεν βλέπετε ότι λυγίζει;

Ήταν μια από τις πιο αποτρόπαιες σκηνές στις οποίες υπήρξα μάρτυρας. Και δεν ήταν λίγες, δυστυχώς.

- Μα κι οι δικοί μας δεν είναι τίποτα καλύτεροι.
- Το ξέρω.
- Και τι κάνουμε τότε;

Τα δυο μικρά, ο Γιάνους και η Ίρκα, έφτιαξαν από άμμο ένα κηπάκι με σπίτι, λουλούδια και φράχτη. Κουβαλούσαν το νερό με ένα σπιρτόκουτο. Με τη σειρά, μια ο ένας μια η άλλη. Αφού σκέφτηκαν μαζί, έφτιαξαν ακόμη ένα σπίτι. Σκέφτηκαν πάλι και εμπλούτισαν το σπίτι διαδοχικά με καμινάδα, πηγάδι και σπιτάκι σκύλου.

Τους διέκοψε το καμπανάκι του μεσημεριανού. Πριν πάνε στην τραπεζαρία, επέστρεψαν πίσω για να διορθώσουν κάποια πραγματάκια και να θαυμάσουν για λίγο το έργο τους.

Αλλά ήταν και ο Μίζιεκ, που τους παρατηρούσε από μακριά. Πήγε στον κήπο, έδωσε μια κλωτσιά, τα ποδοπάτησε όλα με προσοχή κι αποτελείωσε το καταστροφικό του έργο με ένα κλαδί, χωρίς καμία απολύτως βιασύνη.

- Δεν ξέρω: ο Μίζιεκ το έκανε.

Γεννήθηκε στο Παρίσι, τον επέστρεψαν στην πατρίδα και για τρία ολόκληρα χρόνια δηλητηρίαζε τη ζωή τριάντα έξι ορφανών στο νηπιαγωγείο.

Έγραψα για την περίπτωση του στην *Ειδική Παιδαγωγική (Pedagogika Specjalna)* λέγοντας ότι είναι απαραίτητο να εφαρμόσουμε πειθαρχικές αποικίες και μάλιστα ανέφερα και την εσχάτη των ποινών. Ένα τόσο μικρό παιδί, για σκεφτείτε! Θα κακοποιεί για καμιά πενηνταριά χρόνια!

Η πολύ αγαπημένη μας Μαρία χαμογέλασε ενοχλημένη.

- Θα αστείευεστε μάλλον;
- Καθόλου. Για σκεφτείτε όλο το κακό που είναι ικανός να προκαλέσει στους άλλους ανθρώπους...τα δάκρυα...την ταλαιπωρία.
- Δεν πιστεύετε ότι μπορεί να διορθωθεί;
- Δεν είμαι Άντλερ εγώ, απάντησα ξερά.

Φυσικά, είναι αδύνατον να θυμώσει κάποιος για πολύ με την κυρία Γκρζεγκόρζεφσκα. Αποφασίσαμε λοιπόν να κάνουμε έναν συμβιβασμό: εγώ να εγκαταλείψω την ιδέα της θανατικής ποινής, να κρατήσουμε όμως την ιδέα του αναμορφωτηρίου.

8.

Ανακαλώντας το παρελθόν και τα διάφορα γεγονότα πώς εξελίχθηκαν, αισθάνομαι γέρος. Καθώς όμως επιθυμώ να παραμείνω νέος, θα κάνω σχέδια για το μέλλον.

Τι θα κάνω μετά τον πόλεμο;

Άραγε θα με καλέσουν να βοηθήσω στη δημιουργία μιας καινούργιας τάξης στον κόσμο ή έστω στην Πολωνία; Μάλλον απίθανο. Εξάλλου δε θα το ήθελα. Να είσαι υποχρεωμένος να γίνεις δημόσιος υπάλληλος, να υποφέρεις δηλαδή τη σκλαβιά ενός ανελαστικού ωραρίου εργασίας και των επιβεβλημένων συναντήσεων, σε ένα γραφείο σε κάποιο μέρος, με πολυθρόνα και τηλέφωνο; Να χάνω τον καιρό μου για να λύνω ασήμαντα θέματα της καθημερινότητας και να αντιμετωπίζω διάφορα ανθρωπάκια με τις μικροφιλοδοξίες τους, τους εκβιασμούς τους, τις ιεραρχήσεις και τις επιδιώξεις τους;

Δηλαδή να γυρίζω γύρω γύρω όπως το μουλάρι στο αλώνι;

Εμένα μου αρέσει να έχω ελεύθερα τα χέρια μου.

Την περίοδο του τύφου, είχα δει ένα όραμα.

Μια τεράστια αίθουσα θεάτρου και συναυλιών. Ο κόσμος φορά τα καλά του. Εγώ δίνω μια διάλεξη για τον πόλεμο, την πείνα, τα ορφανά και την αθλιότητα.

Μιλώ στα πολωνικά. Ένας διερμηνέας μεταφράζει εν συντομία ό,τι λέω στα αγγλικά. (Η σκηνή διαδραματίζεται στην Αμερική.) Ξαφνικά, η φωνή μου σπάει. Ησυχία. Έπειτα, κάπου, από το βάθος της αίθουσας ακούγεται μια φωνή. Η Ρεγκίνα τρέχει προς το μέρος μου. Σταματά μπροστά από το βάθρο, ρίχνει το ρολόι της στην εξέδρα λέγοντας φωναχτά: «Σας δίνω ό,τι έχω!» Στη συνέχεια ακολουθεί μια δυνατή βροχή από χαρτονομίσματα, χρυσάφι και κοσμήματα. Μου ρίχνουν δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέραια. Τα παιδιά από το Ορφανοτροφείο ανεβαίνουν κι αυτά στη σκηνή: οι αδερφοί Γκελμπλάτ, ο Φάλκα, ο Μάγιερ, ο Κουλάφσκι, ο Γκλούτμαν, ο Σεβάζ. Μαζεύουν από κάτω ό,τι βρουν και το βάζουν μέσα σε ένα ψάθινο καλάθι. Οι ακροατές, συγκινημένοι, φωνάζουν, χειροκροτούν, κλαίνε.

Η Ρεγκίνα. Θα πω την ιστορία της όταν θα μιλήσω για το παράξενο πεπρωμένο ορισμένων παιδιών του λευκού οίκου της οδού Κροχμάλνα μέσα στην γκρίζα Βαρσοβία.

Αφού λοιπόν βρεθήκαμε να έχουμε στην κατοχή μας άπειρα οικονομικά μέσα, άρχισα να οργανώνω έναν διαγωνισμό για την κατασκευή ενός μεγάλου ορφανοτροφείου στα βουνά του Λιβάνου, κοντά στο Κφαρ Τζελαντί.

Θα διέθετε τεράστιες τραπεζαρίες και κοιτώνες, όπως στα στρατόπεδα. Θα είχε και μικρά «ερημητήρια». Για μένα θα κρατούσα ένα δωματάκι με διάφανους τοίχους, που θα βρισκόταν πάνω στην επίπεδη επιφάνεια της σκεπής, για να μη χάνω ούτε ένα ηλιοβασίλεμα, και για να μπορώ να γράφω τη νύχτα, ρίχνοντας συχνές ματιές προς τα πάνω, στα αστέρια.

Η νεαρή Παλαιστίνη προσπαθεί να συντονιστεί με τη γη, συνειδητά και με πολλή δουλειά. Θα έρθει όμως μια μέρα που πρέπει να τα βρει με τον ουρανό. Αλλιώς, θα έχει προκύψει μια παρεξήγηση, ένα λάθος.

Γιατί όχι στο Μπιρομπιτζάν, στην Καλιφόρνια, στην Αιθιοπία, στο Θιβέτ, στη Μαδαγασκάρη, στην Ινδία, στη νότια Ρωσία ή στην Ποντλασία; Ακόμη και η καλοπροαίρετη Αγγλία, η τόσο πρόθυμη πάντα να ρυθμίζει τα πράγματα του κόσμου, δεν ξέρει πού να συγκεντρώσει αυτή τη χούφτα Εβραίων. Είναι τόσο λίγοι εξάλλου.

Κάθε χρόνο επιστρέφω στη γενέθλια πόλη για να περάσω μερικές εβδομάδες συζητώντας με φίλους για πράγματα σοβαρά και αιώνια...

Αυτό το όνειρο ποτέ δεν είναι μονότονο. Κάθε φορά υπάρχει και κάτι καινούργιο.

Με απασχολεί κυρίως η κατασκευή των ερημητηρίων. Αυτοί που αξίζουν τη μοναξιά και την έχουν επιλέξει ως μέσο για την ευτυχία, που ξέρουν να τη διαβάσουν και που έχουν αναλάβει να τη μεταφράσουν σε μια γλώσσα που θα μπορούσαν κι οι άλλοι να καταλάβουν –*urbi et orbi*- θα πρέπει να έχουν, θα πρέπει να έχουν... Τι θα πρέπει να έχουν; Εδώ σε θέλω.

10.

Οι άνθρωποι είναι αφελείς και απλοϊκοί. Και πολύ δυστυχισμένοι, φυσικά. Δεν ξέρουν και τόσο καλά από τι αποτελείται η ευτυχία. Ο καθένας την ερμηνεύει όπως θέλει. Για τον έναν, είναι ένα μεγάλο πιάτο με λουκάνικα και λάχανο, για τον άλλον, η ειρήνη και οι ανέσεις. Κάποιοι άλλοι θα την αναζητήσουν σε έρωτες κρυφούς, στη μουσική, στα χαρτιά ή στα ταξίδια.

Ο καθένας αμύνεται όπως μπορεί στην ανία και τη νοσταλγία.

Ανία είναι η ψυχή που πεινά.

Νοσταλγία είναι η δίψα, η ανάγκη να πεις νερό και να διασχίσεις τους αιθέρες. Η ανάγκη για ελευθερία και για έναν άνθρωπο εμπιστοσύνης, πνευματικό και καλό συμβουλάτορα. Η ανάγκη για ένα αυτί πρόθυμο να ακούσει το παράπονό μου.

Η ψυχή βαριέται μέσα στο στενό κλουβί του σώματος. Οι άνθρωποι αισθάνονται τον θάνατο, τον σκέφτονται σαν να είναι ένα τέλος, τη στιγμή που ο θάνατος είναι η συνέχεια της ζωής, μιας ζωής διαφορετικής.

Κι αν ακόμη δεν πιστεύεις στην ψυχή, θα πρέπει να παραδεχτείς παρόλα αυτά ότι το σώμα σου θα συνεχίσει να ζει ως χορτάρι και σύννεφο. Τι άλλο είσαι εξάλλου παρεκτός νερό και χώμα; «Ο κόσμος, είναι ο συνεχής μετασχηματισμός του κακού», έλεγε ο Τετμαγιέρ³.

Αυτός ο κακόπιστος άνθρωπος, ο απαισιόδοξος, ο ειρωνικός και μηδενιστής, μιλούσε για αιωνιότητα παρόλα αυτά.

Γιάνους Κόρτσακ: *Ημερολόγιο του γκέτο*, σελ. 45

Μετάφραση: Φωτεινή Παπαρήγα

³ Καζιμίρτς (1865-1840): πολωνός ποιητής και δραματουργός.

11.

Η αμοιβάδα είναι αθάνατη. Ο άνθρωπος σύμφωνα με τον Μαίτερλιγκ είναι μια αποικία από εξήντα τετράκις εκατομμύρια αμοιβάδες. Αυτός είχε όλα τα προσόντα να είναι αυθεντία στο θέμα. Ενώ εγώ, παρά τα ουκ ολίγα χρόνια μάταιης προσπάθειας, συνεχίζω να μην ξέρω πόσο κάνει κάτι αν το πολλαπλασιάσεις με δύο δισεκατομμύρια.

Ο συνάδελφός μου, ο καθηγητής Πάσκιεβιτς, μου είχε πει ότι το αποτέλεσμα θα ήταν ένα αστρονομικό ποσό. Τελικά, βρήκα την απάντηση μέσα στους *Τερμίτες*.

Υπάρχουν δύο δισεκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο, αλλά εγώ, που δεν αντιπροσωπεύω και καμιά κοινωνία λίγων εκατομμυρίων, έχω το δικαίωμα και το καθήκον να φροντίσω τα δισεκατομμύριά μου απέναντι στα οποία έχω δεσμευτεί.

Είναι επικίνδυνο να μιλάς γι' αυτό στο μεγάλο κοινό, αν και, κατά βάθος, ο καθένας θα πρέπει να το αισθάνεται, ακόμη κι αν δεν το έχει πληροφορηθεί. Εξάλλου, ο κόσμος της ζωής μου και η προσωπική μου ευτυχία δεν εξαρτώνται από την ευτυχία μιας ολόκληρης γενιάς, από τα νησιά των αυστραλιανών κανιβάλων μέχρι το γραφείο ενός ποιητή ή το τηλεσκόπιο που έχει εγκαταστήσει ένας επιστήμονας πάνω σε ένα χιονισμένο παγόβουνο στον Βόρειο Πόλο;

Εάν η μικρούλα Ζένια βήχει τη νύχτα, ως αλτρουιστής συμπάσχω, αλλά ως εγωιστής σκέφτομαι ότι ενοχλεί την ανάπαυση της νύχτας, κι ενώ ανησυχώ για την υγεία της, αναρωτιέμαι μήπως είναι κολλητικό. Το κόστος μιας ειδικής διατροφής, την κούραση, τα έξοδα μιας διαμονής στην εξοχή...

Νυστάζω. Προτού αρχίσει τα βουητά της η κυψέλη μου θα κοιμηθώ λιγάκι.

Είμαι σίγουρος ότι στη μελλοντική μου κοινωνία των συνετών ανθρώπων θα μπει τέλος σε αυτή τη δικτατορία του ρολογιού. Θα τρώω και θα κοιμάμαι όταν το επιθυμώ.

Από τη στιγμή που πήγα για πρώτη φορά «στον λαό» ανακάλυπτα συνεχώς πραγματικά ταλέντα στα παιδιά.

Κάπου στο Σόλεκ, μέσα σε ένα άθλιο δωμάτιο ενός εργάτη, μου έδειξαν τα σχέδια ενός πιτσιρικά. Το άλογο έμοιαζε με πραγματικό άλογο, το δέντρο είχε τα πάντα ενός αληθινού δέντρου και το καράβι ήταν πραγματικό καράβι.

Έκανα ένα ρολό τα σχέδια που μου φάνηκαν τα πιο επιτυχημένα για να τα δείξω σε έναν γνωστό ζωγράφο.

Τα κοίταξε κάνοντας έναν μορφασμό.

- Δεν έχουν καμία αξία. Είναι σκέτη αντιγραφή. Αυτό εδώ ίσως να είναι λίγο καλύτερο.

Στη συνέχεια μου είπε αυτό το απίθανο πράγμα:

- Όλοι μας θα πρέπει να μπορούμε να αποτυπώνουμε με το μολύβι αυτά που θα θέλαμε να κρατήσουμε στη μνήμη μας. Όποιος δεν μπορεί να το κάνει αυτό είναι αναλφάβητος.

Μου έτυχε να θυμηθώ σε πολλές περιστάσεις αυτή την αδιάσειστη αλήθεια.

Μια σκηνή εδώ, ένα πρόσωπο εκεί, ένα δέντρο: θα χαθούν από τη μια στιγμή στην άλλη και ίσως να μην τα ξαναδώ ποτέ. Τι κρίμα! Είναι πολύ λυπηρό.

Οι τουρίστες δεν έχουν πρόβλημα: βγάζουν φωτογραφίες. Και τελευταία, γυρίζουν ταινία. Τα παιδιά, οι νέοι του σήμερα ήδη μπορούν να δουν τους εαυτούς τους να κάνουν τα πρώτα τους βήματα.

Αξέχαστες εικόνες από τον κοιτώνα που ξυπνά. Ματάκια που ανοίγουν, κινήσεις αργές, ή αντίθετα, ένα απότομο πέταγμα από το κρεβάτι. Ο ένας τρίβει τα μάτια του, ο άλλος σκουπίζει το σάλιο από το στόμα του με το μανίκι, ο τρίτος χαϊδεύει το αυτί του, τεντώνεται, με ένα ρούχο στο χέρι, μένει κάμποση ώρα ακίνητος, με βλέμμα απλανές.

Κάποιος θα έλεγε:

«Ποια θα ήταν η αξία μιας ταινίας όπου τα παιδιά θα ήξεραν ότι τα απαθανατίζουν;»

Το πράγμα είναι απλό.

Στήνουμε μια κάμερα και δεν κινούμαστε καθόλου. Ο εικονολήπτης έρχεται ανά τακτά διαστήματα της μέρα και γυρίζει διάφορες σκηνές από διαφορετική οπτική, αλλά η μηχανή μένει κενή. Υποσχόμαστε στα παιδιά να τους δείξουμε την ταινία όταν θα έχει τελειώσει, αλλά κάθε φορά θα συμβαίνει και κάτι. Απαθανατίζουμε κατά προτίμηση και πιο πολύ τα παιδιά που είναι τα πιο φορτικά, τα λιγότερο αγαπητά, και τις σκηνές που παρουσιάζουν το μικρότερο ενδιαφέρον. Δεν τους λέμε ποτέ να είναι φυσικά, να κοιτάνε από τη μία ή την άλλη πλευρά, να μη δίνουν σημασία σε αυτό που κάνουμε. Ανάβουμε και σβήνουμε τους προβολείς σε ανύποπτο χρόνο. Ή τους λέμε να σταματήσουν το παιχνίδι τους και τους ανακοινώνουμε μια κουραστική πρόβα.

Η υπερδιέγερση των πρώτων ημερών παραχωρεί τη θέση της στον εκνευρισμό. Καταλήγουν να μη βλέπουν τίποτα. Έπειτα από μια εβδομάδα ή έναν μήνα. Εξάλλου, τσάμπα τα γράφω αυτά. Σίγουρα κάπως έτσι γίνονται τα πράγματα. Δε γίνεται να γίνουν αλλιώς.

Ο παιδαγωγός που θα το αγνοούσε θα ήταν ένας αναλφάβητος, πρέπει να είσαι γάιδαρος για να μην το καταλάβεις.

Στο μέλλον όλοι οι παιδαγωγοί θα ξέρουν στενογραφία και θα κινηματογραφούν.

Και το μαγνητόφωνο, και το ραδιόφωνο;

Και τα πειράματα του Παβλόφ που άφησαν εποχή;

Και ο κηπουρός που, με το να διασταυρώνει συνεχώς και να καλλιεργεί τα φυτά, κατάφερε να δημιουργήσει τριαντάφυλλα χωρίς αγκάθια και «αχλάδια που φυτρώνουν πάνω σε ιτιά»;

Μια μέρα ένας εθνικιστής μου έκανε την εξής παρατήρηση:

- Ένας καλός πατριώτης Εβραίος είναι στην καλύτερη περίπτωση ένας καλός κάτοικος Βαρσοβίας ή ένας καλός κάτοικος Κρακοβίας, σε καμία περίπτωση όμως ένας Πολωνός.

Αυτό μου έκανε μεγάλη εντύπωση.

Εννοείται, πρέπει να ομολογήσω με πάσα ειλικρίνεια ότι δε με συγκινούν ούτε το Λβοβ, ούτε το Πόζναν, ούτε η Γκντίνια, ούτε και οι λίμνες του Ογκουστόφ, του Ζαλέζικι ή της Ζαολζί. Ποτέ δεν πήγα στο Ζακοπάνε (που μου φαίνεται τερατώδες). Η Ποντλασία δε με συναρπάζει ποσώς, ούτε η θάλασσα, ούτε το δάσος της Μπιαλοβίτσα. Ο Βίστουλας της περιοχής της Κρακοβίας μου είναι άγνωστος, δε γνωρίζω κι ούτε επιθυμώ να γνωρίσω τον Γκνιέζνο. Αλλά μου αρέσει ο Βίστουλας της Βαρσοβίας και, επειδή είμαι πολύ δεμένος με αυτή την πόλη, με τρώει μέσα μου το σαράκι της νοσταλγίας.

Η Βαρσοβία μου ανήκει και της ανήκω. Μπορώ να πω και κάτι παραπάνω: είμαι αυτή η πόλη. Έχω μοιραστεί μαζί της τις χαρές και τις λύπες της, ο καλός της καιρός ήταν και για μένα καλός, η βροχή της και η λάσπη της ήταν κι αυτές δικές μου. Τελευταία, είχαμε χαθεί λίγο ο ένας από τον άλλον. Είχαν γεννηθεί νέοι δρόμοι, νέες συνοικίες που δεν τις καταλάβαινα πια. Για χρόνια ολόκληρα ένιωθα ξένος στο Ζολιμπόρζ, σε σημείο μάλιστα που το Λουμπλίν και η Χρουμπιεζόφ, όπου δεν έχω πατήσει το πόδι μου ποτέ, να μου φαίνονταν πιο οικεία.

Η Βαρσοβία υπήρξε για μένα ανέκαθεν ο τόπος εργασίας της προτίμησής μου. Εδώ εγκατέστησα το εργαστήρι μου, εδώ επέστρεφα πάντα, εδώ βρίσκονται όλοι οι τάφοι μου.

Έχω εφεύρει μια μηχανή (έναν σύνθετο μηχανισμό και πολύ ιδιαίτερο). Ένας είδος μικροσκοπίου. Με εκατοστιαία διαβάθμιση. Όταν το ρυθμίζω στο εκατόν ενενήντα εννιά προκαλώ τον θάνατο όλων όσοι δε διαθέτουν ούτε ίχνος ανθρωπιάς. Ήταν μια τεράστια δουλειά. Έπρεπε κάθε φορά να κανονίσω πόσοι άνθρωποι (ζωντανές υπάρξεις) θα έπρεπε να βγουν εκτός κυκλοφορίας και να αντικατασταθούν και ποια μορφή θα είχε η νέα αυτή ζωή που έστω και προσωρινά ήταν καθαρή. Έπειτα από μια ολόκληρη χρονιά που πέρασα προβληματισμένος (τις νύχτες, εννοείται) η διύλιση επετεύχθη κατά το ήμισυ. Οι άνθρωποι ήταν ήδη κατά το ήμισυ ζώα, το υπόλοιπο είχε χαθεί. Εγώ μάλιστα, αποφάσισα να μην μπω σε αυτή τη διαδικασία, κάτι που αποδεικνύει πόσο λεπτομερείς ήταν οι προβλέψεις μου. Με μια μικρή μετακίνηση του μικρομέτρου στο «μικροσκόπιο» μου, θα μπορούσα να είχα χάσει κι εγώ τη ζωή μου. Και τι θα είχε συμβεί τότε;

Ομολογώ με κάποια δυσφορία ότι κάποιες ιδιαίτερα οδυνηρές νύχτες μού έρχεται να επιστρέψω πάλι σε αυτό το σχέδιο. Εκείνες που πέρασα στη φυλακή μού παρείχαν τα πιο ενδιαφέροντα κεφάλαια της ιστορίας μου.

Πολλά όνειρα κτίστηκαν με αυτόν τον τρόπο, είχα δυνατότητα επιλογής.

Για παράδειγμα:

Βρήκα μια μαγική λέξη. Είμαι ο δικτάτορας του φωτός.

Με έπαιρνε ο ύπνος τόσο προβληματισμένο που αυτό γεννούσε μέσα μου ένα επαναστατικό κίνημα.

Γιατί εμένα; Τι θέλετε από μένα; Υπάρχουν άλλοι –πιο νέοι, πιο λογικοί, πιο καθαροί και οι οποίοι θα ταίριαζαν καλύτερα σε αυτού του είδους την αποστολή.

Αφήστε με εμένα με τα παιδιά μου. Δεν είμαι κοινωνιολόγος. Θα ήταν χαμένος κόπος, θα διακινδύνευα την εμπειρία θέτοντας σε κίνδυνο τον εαυτό μου.

Γράφω κακήν κακώς αυτή τη αυτοβιογραφία, δεν ξέρω στις πόσες σελίδες έχω φτάσει. Δεν έχω πια το κουράγιο για να με ξαναδιαβάσω. Φοβάμαι μήπως λέω τα ίδια ξανά και ξανά. Επιπλέον, πράγματα και γεγονότα που έζησα κινδυνεύουν, οφείλουν να, και θα εξιστορηθούν χωρίς σειρά, με βάση κάποιες λεπτομέρειες.

Δεν πειράζει. Είναι απόδειξη ότι οι στιγμές στις οποίες επιστρέφω έτσι ήταν σημαντικές, και μου εντυπώθηκαν βαθιά.

Και απόδειξη επίσης της εξάρτησης που υπάρχει ανάμεσα στις μνήμες και σε αυτά που ζούμε στο παρόν. Καθώς θυμόμαστε, ψευδόμαστε ασυνείδητα. Είναι πασίγνωστο, το λέω μόνο και μόνο για τον πιο απλό αναγνώστη.

Πάντα ονειρευόμουν και φαντασιονόμουν ότι πήγαινα στην Κίνα.

Έγινε πραγματικότητα αυτό, κι εύκολα μάλιστα.

Η καλή μου Γιου-Για της εποχής του ιαπωνικού πολέμου. Της είχα κάνει μια αφιέρωση στην πολωνική γλώσσα.

Χρειάστηκε να επιστρατεύσει όλη την υπομονή των τεσσάρων της χρόνων για να μάθει κινέζικα σε έναν σκράπα σαν εμένα.

Δεν έχω τίποτα με τα φροντιστήρια ανατολικών γλωσσών, και τους καθηγητές τους, και τα από καθέδρας μαθήματά τους.

Αλλά όλοι θα έπρεπε να πάνε να περάσουν μια χρονιά σε ένα χωριό της Ανατολής όπως εκείνο για να παρακολουθήσουν το μάθημα μύησης ενός καθηγητή ηλικίας τεσσάρων χρονών.

Η μικρή Έρνα μού έμαθε γερμανικά. Ο Βάλτερ και η Φρίντα ήταν πολύ μεγάλοι πια, πολύ σχολειοποιημένοι με τη γραμματική και το διαμορφωμένο από τα βιβλία πνεύμα τους.

Ο Ντοστογιέφσκι λέει ότι κάποια στιγμή με τα χρόνια όλα μας τα όνειρα πραγματοποιούνται, αλλά είναι τόσο παραπονημένα που πια δεν τα αναγνωρίζουμε. Εγώ, πάντως, αναγνωρίζω τα πριν το πόλεμο όνειρά μου.

Δεν πήγα εγώ στην Κίνα, η Κίνα ήρθε σε μένα. Η κινέζικη πείνα, η κινέζικη αθλιότητα στο ορφανοτροφείο, ο κινέζικος θάνατος των παιδιών.

Γιάνους Κόρτσακ: *Ημερολόγιο του γκέτο*, σελ. 70-71

Μετάφραση: Φωτεινή Παπαρήγα

Οδηγίες προς την ομάδα

Είσαστε η ομάδα των παιδιών που γνωρίζετε τα δικαιώματά σας και τα γνωστοποιείτε στις άλλες ομάδες. Στόχος σας να τις πείσετε ότι το συμφέρον του παιδιού θα εξαρτηθεί από τη στάση των ενηλίκων

Χρόνος ετοιμασίας της ομάδας 10΄

Παράθεση δικαιωμάτων

Οδηγίες προς την ομάδα

Είσαστε η ομάδα αντίστασης στον κατακτητή και αποβλέπετε στο να πείσετε τις άλλες ομάδες για τη δυνατότητα αντίστασης γνωρίζοντας το κόστος σε ζωές (εκτελέσεις, φυλακίσεις κλπ)

Χρόνος ετοιμασίας της ομάδας 10΄

Οδηγίες προς την ομάδα

Είσαστε η ομάδα των προσφύγων που δυσκολεύεται να πάρει θέση είτε για συνεργασία με τον κατακτητή είτε για αντίσταση. Στόχος σας είναι να πείσετε τις άλλες ομάδες ότι η προσφυγιά είναι ο καλύτερος δρόμος για τη ζωή.

Χρόνος ετοιμασίας της ομάδας 10΄

Οδηγίες προς την ομάδα

Είσαστε η ομάδα συνεργασίας με τον κατακτητή της χώρας σας και αποβλέπετε στο να πείσετε τις άλλες ομάδες σε μια επιτυχή συνεργασία που θα αποφέρει περισσότερη ζωή, λιγότερα θύματα και λιγότερο θάνατο.

Χρόνος ετοιμασίας της ομάδας 10΄